

УДК 338.5:334.7

М.В. КАДНИЧАНСЬКИЙ, Ю.О. ТАРАРУЄВ

Харківська національна академія міського господарства, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР РЕАЛІЗАЦІЇ КОМБІНАТОРНИХ ПЕРЕВАГ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ

Розглянуто процеси надходження, обміну та розподілу інтелектуальних активів холдингових компаній. Досліджені особливості використання інтелектуальних активів холдинговими компаніями. Проаналізовано і систематизовано методи оцінки інтелектуальних активів корпоративних підприємств холдингових компаній. Надано характеристики ефектів від використання найбільш поширених видів інтелектуальних активів. Запропоновано рекомендації щодо визначення ефекту від використання інтелектуальних активів холдинговими компаніями.

Ключові слова: *інтелектуальні активи холдингових компаній, комбінаторні переваги, методи оцінки інтелектуальних активів.*

Вступ

Постановка проблеми. Одним з об'єктивних процесів, що спостерігається у розвинутих економічних системах є концентрація капіталу, що серед іншого проявляється у створенні так званих інтегрованих корпоративних структур, найпоширенішою формою яких є сьогодні холдингові компанії.

Утворення холдингових компаній дозволяє власникам залучати значні ресурси, що не тільки забезпечує реалізацію масштабних інвестиційних проектів, а й в порівнянні з компаніями, що обрали іншу форму організації бізнесу, приводить до виникнення додаткових переваг, під якими розуміється отримання комбінаторних переваг, які полягають у ефективному і продуктивному використанні і акумулюванні портфелю стратегічних елементів холдингової компанії [1]. Але при цьому недостатньо уваги приділяється дослідженню проблем оцінки та використання холдингами

інтелектуальних активів, які в умовах підвищення цінності знань людей самі по собі перетворюються на такі переваги і відіграють ключову роль у формуванні комбінаторних переваг, про які йшлося вище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми використання інтелектуальних активів в діяльності суб'єктів господарювання досліджувалися у роботах А. Дамодаряна, Е.Я. Волинець-Руссета, С.В. Валдайцева, М.В. Дишканта, П.П. Крайнева, Н. Лебеда, І.Д. Погореловської, Н. Пузині, Л. Устінової та ін. [2 – 9].

Але, як вже зазначалося, вказані проблеми є сьогодні достатньо актуальними і потребують більш ретельного дослідження.

Формулювання мети. Метою статті є аналіз особливостей та оцінка ефективності використання інтелектуальних активів у діяльності інтегрованих корпоративних структур холдингового типу для забезпечення додаткових переваг.

Виклад основного матеріалу

Розглядаючи інтелектуальні активи, у цій роботі пропонується визначати їх як матеріально втілені ідеї, як за умов достовірної оцінки та належного законодавчого захисту прав на їх використання приносять власникам економічні вигоди протягом терміну, що перевищує один рік [10].

Наведене визначення відповідає вимогам, що пред'являються до активів у відповідності до міжнародних стандартів оцінки і обліку [11].

Дослідження особливостей використання інтелектуальних активів холдинговими компаніями передбачає розкриття змісту основних стадій цього процесу таких як:

- надходження інтелектуальних активів;
- оцінка інтелектуальних активів;
- використання (з визначенням економічного ефекту).

Аналізуючи процес *надходження* інтелектуальних активів необхідно врахувати основні способи такого надходження (створення, придбання, надання та ін.). Крім того, специфіка холдингу передбачає можливість централізованого придбання таких ресурсів холдинговою компанією і розподілення їх серед корпоративних підприємств з урахуванням особливостей їх продукції, необхідності диверсифікації видів діяльності та ін.

При цьому одним з найбільш ефективних варіантів взаємодії між холдинговою компанією та корпоративними підприємствами є укладання угоди на умовах виплати роялті (якщо права на використання інтелектуальних активів у повній мірі належать холдинговій компанії).

Оскільки процеси надходження обміну та розподілу інтелектуальними активами дозволяють підвищити результативність їх використання і є наслідком відповідних управлінських рішень, можна стверджувати, що вони є зовнішнім проявом управління інтелектуальними активами холдингової компанії (рис. 1).

Рис. 1. Взаємодія елементів холдингової компанії в процесі управління інтелектуальними активами

Таким чином, холдингова компанія в процесі управління інтелектуальними активами холдингової групи може встановлювати знижені ставки роялті для своїх корпоративних підприємств, що дозволить в перспективі знизити ціни на ліцензовану продукцію у порівнянні з конкурентами та зміцнити ринкові позиції за рахунок цінової конкуренції.

Впровадження централізованої схеми управління інтелектуальними активами дає можливість формувати їх оптимальний склад і структуру за-

лежно від їх видів та ефективності використання корпоративними підприємствами холдингу.

Оцінка інтелектуальних активів холдингу пов'язана з використанням методів, які розроблені в межах витратного, ринкового та доходного підходів.

Методи витратного підходу дозволяють визначити вартість унікальних активів, що створюються підприємством з метою внутрішнього використання. Вартість активів при цьому визначається як загальна величина витрат на створення, або придбання аналогічних за призначенням об'єктів. У першому випадку має місце застосування *методу вартості створення*, а у другому – *методу вартості заміщення*. Варто відзначити, що метод вартості заміщення за своїм змістом близький до ринкових методів оцінки, що базуються на порівнянні аналогічних об'єктів.

Методи доходного підходу передбачають визначення вартості інтелектуальних активів, виходячи з перспектив їх використання, що найбільш повно характеризуються грошовими потоками. Залежно від способу перетворення грошових потоків у величини вартості, методи доходного підходу поділяють на *методи дисконтування грошових потоків* та *методи капіталізації економічного ефекту* від використання інтелектуальних активів. Суттєва різниця між цими методами полягає в тому, що у разі дисконтування вартість інтелектуальних визначається як загальна величина дисконтованих грошових потоків за період їх використання; а при застосуванні методів капіталізації трансформація економічного ефекту у величини вартості здійснюється за допомогою *ставки капіталізації*.

Слід звернути особливу увагу на *метод капіталізації надлишкових прибутків*, що дозволяє визначити економічний ефект від використання інтелектуальних активів на основі порівняння прибутковості активів підприємства, що використовує інтелектуальні активи, та середньої прибутковості групи підприємств певної галузі, звітність яких не свідчить про використання інтелектуальних активів.

Перша модифікація застосовується для оцінки інтелектуальних активів підприємств, що вже використовують інтелектуальні активи у господарській діяльності, а друга – для визначення вартості активів, придбання яких планується підприємствами у наступному періоді.

Розглядаючи першу модифікацію методу капіталізації додаткових прибутків, необхідно акцентувати увагу на такому показникові як приріст прибутковості i -го підприємства (ΔP_{Pi}). Саме цей показник є критерієм ефективності використання підприємством інтелектуальних активів. Залежно від значення ΔP_{Pi} керівники підприємства можуть робити висновки про доцільність подальшого використання інтелектуальних активів.

Якщо $\Delta P_{Pi} > 0$ – використання інтелектуальних активів підвищує ефективність діяльності підприємства.

Якщо $\Delta P_{Pi} = 0$ або $\Delta P_{Pi} \rightarrow 0$ – використання інтелектуальних активів не пов'язане з економічним ефектом.

У разі коли $\Delta P_{Pi} < 0$ – використання інтелектуальних активів економічно недоцільне [12].

Найбільш розповсюдженим методом, що запропонований для визначення ціни ліцензії є *метод звільнення від роялті*, який передбачає розподілення прибутків від продажу ліцензованої продукції між ліцензіатом та ліцензіаром у відповідності до частки кожного з них, з урахуванням обсягів виробництва продукції та розміру роялті.

Роялті виступає в якості винагороди власника ліцензії (ліцензіара), за надання ліцензії іншому суб'єкту господарювання (ліцензіату) та, як правило, визначається у відсотках від прибутку ліцензіата від продажу продукції, що виготовлена з використанням ліцензії.

Слід зауважити, що у більшості випадків для оцінки інтелектуальних активів застосовується декілька методів, що дозволяє суттєво підвищити економічну обґрунтованість результатів оцінки (табл. 1).

Переходячи до аналізу *використання інтелектуальних активів* холдинговими компаніями, варто звернути увагу на те, що кожен з найбільш розповсюджених видів інтелектуальних активів забезпечує унікальні можливості підвищення ефективності як холдингової компанії в цілому в цілому, так і його структурних одиниць (корпоративних підприємств), що за результатами розподілу використовують інтелектуальні активи.

При цьому необхідно враховувати, що з позицій корпоративних підприємств та холдингової компанії ефект може бути різним (табл. 2).

Однією з суттєвих проблем, пов'язаних з аналізом комбінаторних переваг, є те, що вони не завжди можуть бути визначені у грошовому вимірі.

Основні методи оцінки інтелектуальних активів

Підхід до оцінки	Назва методу	Формула розрахунку	Умовні позначення
ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ			
Доходний	Метод капіталізації економічного ефекту	$B_{ia} = \frac{CF_{СЕР}}{i_c}$	CF _{СЕР} – середньорічний грошовий потік від використання інтелектуального активу, тис. грн.; i _c – ставка капіталізації; B _{ia} – вартість інтелектуального активу, тис. грн.; CF _t – грошовий потік від використання інтелектуального активу за певний період тис. грн.; t – термін використання інтелектуального активу, років; r – ставка дисконтування; M – вартість матеріалів; ЗП – сума заробітної плати; НВ – сума нарахованих відрахувань; I – інші витрати, тис. грн.
	Метод дисконтування грошових потоків	$B_{ia} = \sum_{i=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t}$	
Витратний	Метод вартості створення	$B_{ia} = M + ЗП + НВ + I$	
СПЕЦІАЛЬНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ			
Доходний	Метод капіталізації додаткових прибутків (перша модифікація)	$B_{IA}^1 = \frac{\Delta P_{Pi} \times A_i}{I_{ЗВ}}$	B _{IA} ¹ ; B _{IA} ² – відповідно вартість інтелектуальних активів, визначена у відповідності до першої та другої модифікацій методу капіталізації додаткових прибутків, тис. грн.; A _i – активи підприємства, тис. грн.; ΔP _{Pi} – показник перевищення прибутковості активів підприємства, що використовує певний вид інтелектуальних активів над середньою прибутковістю групи підприємств, які не використовують інтелектуальні активи, тис. грн.; ΔP – різниця між прибутковістю підприємств певного виду діяльності, які відповідно використовують і не використовують інтелектуальні активи, тис. грн.; I _{ЗВ} – коефіцієнт капіталізації, розрахований як відношення економічного ефекту від використання інтелектуальних активів підприємствами певного виду діяльності, до залишкової вартості таких активів, частка одиниці; I _{ПВ} – аналогічний показник, визначений з використанням первісної вартості, частка одиниці. P _t – розрахункова ціна одиниці продукції, що випущена за ліцензією у році t, тис. грн.; Q _t – обсяг виробництва продукції в році t, ум. од; R _t – ставка роялті.
	Метод капіталізації додаткових прибутків (друга модифікація)	$B_{IA}^2 = \frac{\Delta P \times A_i}{I_{ПВ}}$	
	Метод звільнення від роялті	$B_{IA} = \sum_{i=1}^n \frac{P_t \times Q_t \times R_t}{(1+r)^t}$	

Таблиця 2

Характеристика ефекту від використання
інтелектуальних активів холдинговими компаніями

Вид інтелектуальних активів	Ефект (комбінаторні переваги)	
	для корпоративних підприємств	для холдингових компаній
Ліцензії	Зниження ставок роялті та ціни продукції, зростання прибутку	Зростання конкурентного статусу, перспективи виходу на нові ринки збуту, застосування важелів цінової конкуренції
Ноу-хау	Зростання виробничої потужності, освоєння нових видів продукції	Монопольний статус на ринках збуту принципово нової продукції
Програмні продукти	Зростання рівня інформаційної безпеки	Отримання більш повної інформації про діяльність реальних та потенційних конкурентів

Однак, ефективність використання інтелектуальних активів холдингу може бути визначена як відношення сукупного річного ефекту від їх використання та витрат на їх придбання. Враховуючи, що інтелектуальні активи щорічно переносять вартість на вартість готової продукції, у якості витрат, пов'язаних з інтелектуальними активами, можна використовувати річну величину їх амортизації. Розрахунок показника ефективності використання інтелектуальних активів залежить від способу визначення економічного ефекту. Наприклад, якщо для цього використовувалися рекомендації, що розроблені в межах методу капіталізації надлишкових прибутків, співвідношення для визначення ефективності набуває вигляду:

$$E_{IA} = \frac{\sum_{i=1}^n \Delta P_{\Pi_i} \times A_i}{\sum_{i=1}^n AB_i}, \quad (1)$$

де E_{IA} – показник ефективності використання інтелектуальних активів холдингової компанії; A_i – активи що належать структурній одиниці холдингу, тис. грн.; ΔP_{Π_i} – показник перевищення прибутковості активів бізнес одиниці, що використовує певний вид інтелектуальних активів над середньою прибутковістю підприємств галузі, які не використовують інтелек-

туальні активи, тис. грн.; $\sum AB_i$ – річна сума амортизаційних відрахувань інтелектуальних активів холдингу, тис. грн.; n – кількість корпоративних підприємств холдингової компанії.

Висновки

Таким чином, за результатами висвітлення особливостей використання інтелектуальних активів холдинговими активами доцільно зробити наступні висновки:

по-перше, специфіка використання інтелектуальних активів холдинговими компаніями вивчена сьогодні недостатньо, оскільки більшість дослідників не приділяє уваги формам організації бізнесу суб'єктів господарювання, що володіють інтелектуальними активами. Використання інтелектуальних активів холдинговими компаніями обумовлює виникнення і суттєве використання комбінаторних переваг, що дає можливість цим компаніям зміцнювати свої конкурентні позиції;

по-друге, процеси надходження, обміну та розподілу інтелектуальних активів доцільно здійснювати цілеспрямовано, оскільки за таких умов підвищується ефективність їх використання, а холдингова компанія, володіючи необхідними правами у повному обсязі, може контролювати умови надання таких активів корпоративним підприємствам. Сукупність означених процесів правомірно вважати зовнішніми проявами управління інтелектуальними активами холдингових компаній;

по-третє, для оцінки інтелектуальних активів, що використовуються корпоративними підприємствами, можна використовувати загальновідомі методи, обґрунтування вибору та особливості застосування яких залежать від конкретних умов оцінки;

по-четверте, ефект від використання інтелектуальних активів холдингу не завжди вимірюється кількісно, але у тих випадках коли це можливо, інформація узагальнюється для визначення загальної ефективності застосування холдингами ресурсів цього виду. Показник економічної ефективності розраховується як відношення сумарного ефекту від використання інтелектуальних активів корпоративних підприємств та річної суми амортизації інтелектуальних активів.

Література

1. *Вартісно-орієнтований організаційно-економічний механізм корпоративного управління холдинговими компаніями: стратегія отримання комбінаторних переваг: [монографія] // Т.В. Момот, М.В. Кадничанський, О.А. Лобанов, Н.В. Рудь. – Х.: Фактор, 2010. – 220 с.*
2. *Damodaran A. Dealing with Intangibles: Valuing Brand Names, Flexibility and Patents / A. Damodaran. – Stern School of Business, 2006. – 73 p.*
3. *Валдайцев С.В. Оценка бизнеса и управление стоимостью предприятия / С.В. Валдайцев – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 720 с.*
4. *Вольнец-Руссет Э.Я. Цена и эффективность закупаемых лицензий / Э.Я. Вольнец-Руссет // Московский оценщик. – 2004. – № 1 (26). – С. 13-17.*
5. *Дишкант М. В. Моделювання управління нематеріальними активами на підприємстві: дис. ... канд. екон. наук: 08.03.02 / Дишкант Мирослав Васильович. – Тернопіль: Тернопільська академія народного господарства, 2003. – 211 с.*
6. *Крайнев П.П. Формування системи управління промисловою власністю: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Крайнев Петро Павлович. – К.: Київський національний економічний ун-т, 2002. – 241 с.*
7. *Оценка имущества и имущественных прав в Украине: [монография] / Н. Лебедь, А. Медрул, В. Ларцев и др. – К.: Принт-Экспресс, 2002. – 688 с.*
8. *Пузыня Н.Ю. Оценка интеллектуальной собственности и нематериальных активов / Н.Ю. Пузыня. – СПб.: Питер, 2005. – 352 с.*
9. *Устинова Л.Н. Оценка интеллектуальной собственности при рыночной экономике / Л.Н. Устинова. – М.: ИНИЦ Роспатента, 2001. – 124 с.*
10. *Тараруєв Ю.О. Новий погляд на концепцію нематеріальних активів / Ю.О. Тараруєв, Т.В. Момот // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. – Вип. 192, т. III. – 2004. – С. 851-856.*
11. *Хенни Ван Грюнинг Международные стандарты финансовой отчетности. Практическое руководство / Ван Грюнинг Хенни. – М.: Весь Мир, 2006. – 344 с.*
12. *Момот Т.В. Застосування методу надлишкових прибутків в процесі оцінки інтелектуальних активів будівельних підприємств / Т.В. Момот, Ю.О. Тараруєв // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 83. – С. 84-85.*

Надійшла до редакції 1.12.2010

Рецензент: д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри обліку і аудиту
Т.В. Момот, Харківська національна академія міського господарства.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ АКТИВЫ КАК КЛЮЧЕВОЙ ФАКТОР РЕАЛИЗАЦИИ КОМБИНАТОРНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ ХОЛДИНГОВЫХ КОМПАНИЙ

Н.В. Кадничанский, Ю.А. Тараруев

Рассмотрены процессы поступления, обмена и распределения интеллектуальных активов холдинговых компаний. Исследованы особенности использования интеллектуальных активов холдинговыми компаниями. Проанализированы и систематизированы методы оценки интеллектуальных активов корпоративных предприятий холдинговых компаний. Дана характеристика эффектов от использования наиболее распространенных видов интеллектуальных активов. Предложены рекомендации по определению эффекта от использования интеллектуальных активов холдинговыми компаниями.

Ключевые слова: интеллектуальные активы холдинговых компаний, комбинаторные преимущества, методы оценки интеллектуальных активов.

INTELLECTUAL ASSETS AS A KEY FACTOR IN THE IMPLEMENTATION OF THE COMBINATORIAL ADVANTAGES OF HOLDING COMPANIES

M.V. Kadnychansky, Y.O. Tararuyev

The processes of receipt, exchange and distribution of holding companies intellectual assets is under consideration. The features of intellectual assets implementation by holding companies are being studied. Corporate enterprises holding companies intellectual assets estimation techniques are being analyzed and systematized. The description of intellectual assets most common types implementation is given. Recommendations on determination of intellectual assets effect implementation by holding companies are being introduced.

Keywords: intellectual asset holding companies, combinatorial advantages, intellectual assets estimation techniques.

Кадничанський Микола Вікторович – канд. екон. наук, асистент кафедри обліку і аудиту, Харківська національна академія міського господарства, e-mail: kadnichanskiy@gmail.com.

Тараруєв Юрій Олександрович – канд. екон. наук, асистент кафедри будівництва, Харківська національна академія міського господарства, e-mail: artyur@gmail.com.